

Josip Grbac

OTVORENOST OBITELJI ŽIVOTU – PROBLEM ILI SVJEDOČANSTVO?

Prof. dr. sc. Josip Grbac

KBF – Zagreb, Teologija u Rijeci

UDK: 241:265.5[[173+176+314.6+32]282(497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 27.2.2012.

Autor razmatra sintagmu „otvorenost životu“ u mnogovrsnim vidovima: kao demografski, politički, teološki, vjerski i moralni izazov, s ciljem razvoja kriterija i metodologije koji će pomoći crkvenim djelatnicima da „otvorenost životu“ postane u Hrvatskoj više uvažavana tema. Ključno je poraditi na tome da ovaj pojam bude u Hrvatskoj prihvaćen kao jedna od osnovnih dimenzija općega dobra. U tom smislu potrebno je prilagoditi kako teološko razmišljanje tako i pastoralno djelovanje. Enciklika *Caritas in veritate* pokazuje nam put kako načelo nemiješanja Crkve u politiku ne smije postati preprekom angažmanu Crkve oko promocije otvorenosti životu. Na planu teološkog i etičkog razmišljanja valja uvidjeti kakve promjene unijeti u klasičnu spolnu etiku kako bi otvorenost životu postala realno ostvarivom za sve veći broj bračnih parova.

Ključne riječi: otvorenost životu, demografija, politika, svjedočenje, moralni izazov, spolna etika.

* * *

Uvod

Problem otvorenosti životu povezan je s mnogim bioetičkim temama, kao što su eutanazija, kloniranje ili umjetna oplodnja, no u ovom povijesnom trenutku u Hrvatskoj on se najdramatičnije nameće upravo u sferi prokreacije. Odgovornost na planu otvorenosti životu ne može počivati samo na roditeljima. Crkva se mora upitati kakvu odgovornost u tom smislu snose i crkveni djelatnici, pogotovo oni koji djeluju u našim župama. Drugim riječima, valja razmisliti o tome što sami svećenici mogu učiniti kako bi sintag-

mu „otvorenost životu“ učinili bračnim parovima u našoj Crkvi i društvu prihvatljivom, simpatičnom, popularnijom. Naime, uvijek ponovno susrećemo se s dojmom da se, kako u javnom mnijenju tako i u medijima, uz ovaj pojam veže isključivo Crkva, nekakve desne političke orijentacije ili se čak ovaj pojam povezuje uz nekakav nezdravi nacionalizam. Sve to čini ovaj pojam nepopularnim i nerazumljivim, a na bračne parove s više djece gleda se, u najmanju ruku, kao na nekakvu senzaciju, a ne kao na primjer koji valja slijediti. Moramo imati na umu i da se unutar Crkve o tom pitanju često govorilo površno i gotovo demagoški, gdje je demografski problem, tj. rastući mortalitet u Hrvatskoj, potpuno zasjenio sve ostale. Sasvim je jasno da se izuzetno rijetki bračni parovi odlučuju na više djece isključivo iz demografske svijesti ili samo zato jer su zabrinuti za sudbinu i opstojnost naroda. Uglavnom su njihove motivacije emocionalne naravi i jedan sasvim osoban stav ili, u najmanju ruku, pitanje ekonomskog standarda. Radi se, dakle, o tome, da vidimo je li moguće takav osobni stav povezati s nekim etičkim i teološkim kategorijama, tako da otvorenost životu ne ostane isključivo pitanje osobne prirode nego da u svijestima ljudi bude sve više povezano uz nekakav osjećaj dužnosti, domoljubne, etičke ili vjerske. U tom smislu sintagmu „otvorenost životu“ možemo promatrati s više aspekata: demografskog, političkog, etičko-moralnog, vjersko-teološkog. Ovi se aspekti toliko isprepliću da nije moguće ograničiti se samo na jedan, kako u govoru o tom problemu tako i u praktičnom ostvarenju otvorenosti prema životu.

1. Otvorenost životu i demografski problem

Do zabrinjavajućeg podatka dovela su svojevremena istraživanja u Njemačkoj koja su pokazala da će, nastavi li se sadašnji trend, za dvjestotinjak godina jedan Kinez pokopati zadnjega Nijemca. Koliko god to zvučalo čudno i možda nerealno, do tog se zaključka došlo matematičkim putem, uspoređujući prirodni prirast i natalitet Nijemaca s onim kod Kineza, računajući i sa sve većim brojem useljenika. S druge strane, u jednom od zaključaka

Simpozija o obitelji u organizaciji njemačkog Renovabisa iz 2006. godine stoji: „dok s jedne strane Njemačka po glavi stanovnika u europskim razmjerima daleko najviše izdvaja za djecu i obitelj, svaka treća obitelj u toj zemlji nema djece, te pedeset posto muževa ne želi djecu u svome braku. To ipak pokazuje ono što je na skupu više puta primijećeno, da samo materijalne mogućnosti, premda su vrlo važne, nisu same po sebi kao motiv dostatne za zasnivanje obitelji i rađanje djece.“¹

Vjerujem da ni u Hrvatskoj situacija nije puno bolja. Sva relevantna empirijska istraživanja kod nas u novije vrijeme zaključuju kako obitelj i djeca kao vrijednosti visoko kotiraju u svijestima hrvatskih građana, ali isto tako bilježe konstantan pad nataliteta u Hrvatskoj. Prema odgovorima ispitanika, ipak je ekonomsko pitanje, kao što su financijske ili stambene neprilike, jedan od glavnih uzroka slabe otvorenosti životu hrvatske obitelji. Treba se pitati je li to baš tako ili ovaj odgovor služi kao neka vrsta pranja ruku od odgovornosti.² Primjer Njemačke pokazuje da ekonomski standard nije glavna prepreka otvorenosti životu. I kada standard kod nas bude nekoliko puta veći, bit ćemo suočeni s istim problemom. Radi se, dakle, o jednom mentalitetu postmoderne u kojemu čovjek teško prihvaća bilo kakve dugotrajne veze, a pogotovo dugotrajne odgovornosti. Živimo u društvu u kojemu dugotrajne obveze nisu na cijeni.

Ovaj demografski izazov hrvatskim bračnim parovima teško može postati motivacijom za rađanje jer su sami pojmovi naroda, nacije, općeg dobra, domoljublja uvelike obezvrijeđeni unazad petnaestak godina. Svećenik koji će govoriti o otvorenosti životu mora na to računati. Imajući u vidu demografsko stanje u Hrvatskoj, otvorenost životu eminentna je dimenzija brige za zajedničko dobro. A ne raditi u korist zajedničkog dobra nije samo povreda socijalne etike nego istinski grijeh.

1 Nediljko A. ANČIĆ, Budućnost obitelji – pitanje budućnosti Europe, u: *Crkva u svijetu*, 41 (2006.), 4, 528-529.

2 Usp. Tonči MATULIĆ, Aktualni problemi braka i obitelji: etičko-socijalni vid, u: *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Zagreb, 2001., 169-219; Luka TOMAŠEVIĆ – Elza JARUN, Suvremena obitelj i vrednote u Splitsko-dalmatinskoj županiji, u: *Crkva u svijetu*, 40 (2005.), 1, 99-115; Anđelko AKRAP, Obitelj u Hrvatskoj nakon demografskog sloma: stanje i perspektive, u: *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Centar za promicanje socijalnog nauka Crkve, Zagreb, 2001., 53-108.

Možemo li otvorenost životu postaviti kao temeljnu dimenziju općeg dobra? Svakako možemo. Dokaz tome je da smo uspješli ulazak u Europsku uniju predstaviti kao dimenziju općeg dobra. Znamo koliko je političke volje i financijskih sredstava stajalo iza toga. Dakle, radi se o tome da Crkva postane vodećim čimbenikom koji će raditi na tome da se u Hrvatskoj i otvorenost životu shvati na taj način. Bit će to „Sizifov posao“ ako barem neke katoličke udruge, ali i druge udruge civilnoga društva, ne prionu na ovaj posao. No imajući u vidu težinu koju u Hrvatskoj uživaju ove udruge, vjerojatno će prvi korak biti animiranje hrvatske politike. Do sada se činilo da su u ovom segmentu Crkvi vezane ruke, sukladno aksiomu nemiješanja Crkve u politiku. No u ovome je smislu Benedikt XVI. učinio svojevrstan zaokret.

2. Otvorenost životu i politički izazov

Enciklika *Caritas in veritate* (*Ljubav u istini*) kada razmatra problem gladi u svijetu dolazi do zanimljiva zaključka. Naime, kada bi problem gladi ovisio samo o nesposobnosti produktivnog sustava, valjalo bi pozivati na milosrđe i solidarnost onih koji imaju prema onima koji nemaju. Međutim, radi se o strukturalnoj nesposobnosti institucija da stanje promijene pa je potrebno intervenirati ondje gdje se pravila ponašanja tih institucija donose. Prenijevši ovaj zaključak na našu problematiku možemo zaključiti sljedeće: ako je očito da problemi koji se tiču javnog dobra imaju svoj korijen u politici, onda Crkva mora unutar tih političkih struktura djelovati. To vrijedi za zemlje kojima zbog neodgovorne politike prijeti glad, a u Hrvatskoj to vrijedi za problem otvorenosti životu, ako znamo da je politika uvelike odgovorna za inflaciju pojmova kao što su opće dobro ili domoljublje. Sintagma kako se Crkva ne smije miješati u politiku dobiva na taj način nov smisao. Kada je kompromitirano opće dobro, Crkva, u ime nemiješanja u politiku, ne smije ostati po strani. To što se tiče politike, tiče se i medija, gospodarstva i svih drugih razina o kojima ovisi opće dobro.

Zato su svećenici danas suočeni s potrebom i dužnošću i s propovjedaonice upotrebljavati jedan govor o otvorenosti životu koji će imati i politički naboj. I toga se ne treba bojati. U suprotnom, crkveni govor o otvorenosti životu postaje sterilan. Briga za opće dobro spada u moralnu dužnost župnika. Ovu dužnost često zapostavljamo i usredotočavamo se na podjelu sakramenata. U ovome trenutku za kršćanina vrijedi sljedeće: biti otvoren životu nije samo zahtjev vjere, samo pitanje je li on dobar kršćanin, nego se nužno postavlja pitanje je li on dobar građanin, odgovoran član zajednice kojoj pripada, svjestan da svojom otvorenošću životu ostvaruje zajedničko dobro. Drugim riječima, svojevrsno „političko“ djelovanje svećenika bit će opravdano činjenicom da izvan političkih okvira nije moguće ostvariti zahtjev otvorenosti životu. O političkoj volji velikim dijelom ovisi može li u Hrvatskoj ovo pitanje postati temeljnim segmentom brige za zajedničko dobro ili će ostati, kao što je sada, gotovo sinonim za nazadnjaštvo, čak i kao znak nebrige za zajedničko dobro. Hoće li roditelji s više djece u Hrvatskoj biti gledani kao primjer koji valja nasljedovati ili kao čudaci koji ne žele ili ne znaju koristiti kontracepciju, ovisi o tome hoće li država svojom politikom ove roditelje s brojnijom djecom predstaviti kao sustvaratelje zajedničkog dobra ili ne. Čak i elementarno poznavanje smjera u kojem ide moderno svjetsko i europsko globalizirano društvo ukazuje na činjenicu da će u budućnosti biti bogate one države i oni narodi koji budu imali veći humani kapital, više sposobnih i kreativnih ljudi. Humani kapital postaje magična riječ globalizacije. Brojne obitelji koje stvaraju taj humani kapital tvore kičmu budućnosti ovoga naroda. Oko ovih se hrvatska politika puno manje trudi nego oko prava sterilnih homoseksualnih zajednica čiji je jedini cilj vlastiti egoistični užitak.

Ne bi stoga trebao biti problem i s propovjedaonice, na vjeronauku i na zaručničkim tečajevima reći kako nedovoljnom brigom oko brojnih obitelji država i narod sijeku granu na kojoj sjede. To su argumenti razuma i matematike zbog kojih ne vrijedi aksiom nemiješanja u politiku. Ovaj politički izazov valja imati na umu i pri likom svih političkih izbora. Politička opcija koja među dimenzije

zajedničkog dobra neće ubrojiti brigu za demografski rast, poštivanje života i otvorenosti svakom obliku života, ne zaslužuje glasove vjernika. „Otvorenost životu znak je otvorenosti prema budućnosti, pouzdanja u budućnost, kao što poštivanje naravnoga zakona oslobađa osobu, a ne ubija je!“, rekao je papa Benedikt XVI. hrvatskim obiteljima na Hipodromu 5. lipnja 2011. godine.³

3. Otvorenost životu kao teološki zahtjev

Otvorenost životu u kršćanskom poimanju zasniva se uglavnom na dvama biblijskim temeljima:

1. Prvi glasi: «Homo imago Dei est» (Čovjek je slika Božja). To znači da su temeljne odrednice ljudske naravi i života vrhunaravnog podrijetla, te čovjek nema pravo njima samovoljno manipulirati, ako mu namjera nije dobra (tj. terapijska, u svrhu liječenja). Stari zavjet ovim načelom nastoji naglasiti svetost ljudskog života, a Novi zavjet vjersku istinu da je ljudski život vječan (2 Tim 1, 10), da je život sudjelovanje u uskrsnuću (usp. Rim 5,18), da je život kao dar koji se prima u “siromaštvu srea” (usp. Mt 5,3).
2. Drugi je temelj zapovijed: «Ne ubij». Ovako «negativno» formulirane norme (s prefiksom «ne») jesu apsolutne, tj. ne dopuštaju nikakve iznimke, za razliku od onih koje su pozitivno formulirane, koje mogu biti i samo preporuke. Zapovijed «Ne ubij» ne odnosi se samo na usmrćivanje nego mora biti interpretirano u širem smislu riječi, jer u židovskom poimanju, koje su preuzeli i kršćani, pitanje života ne zadire samo u tjelesnu dimenziju nego i u druge dimenzije koje tvore čovjekovo dostojanstvo, kao što su nečiji dobar glas, borba protiv siromaštva, socijalna pravda itd.

Ova se otvorenost životu odnosi na sve faze čovjekova života, njegov početak, trajanje i kraj. Nigdje kao ovdje, međutim, teološka uporaba biblijske terminologije ne riskira da bude sterilna, nerazu-

³ Sve govore koje je papa Benedikt XVI. izrekao prigodom posjeta Hrvatskoj 4. i 5. lipnja 2011. godine može se naći u knjizi *Papa Hrvatima* u izdanju Verbuma, Split, 2011.

mljiva i teško provediva u praksi za većinu kršćana. Jednostavno iz razloga jer se u Bibliji o otvorenosti životu govori u kontekstu jednoga društva i miljea koji je ionako otvoren životu. Djeca su bila shvaćena kao blagoslov. Zato s pravom možemo govoriti o Bibliji kao o knjizi života, o tekstovima koji u svakoj svojoj riječi promoviraju život.⁴ S druge strane, kada gledamo na kontekst u kojemu su nastali biblijski tekstovi, vidimo da se radilo o otvorenosti životu koja je bila shvaćena više u političkom ili čak ekonomskom smislu riječi, a manje se radilo o vjerskim, etičkim ili nekim drugim motivacijama. Imati više djece značilo je tako imati jasan znak Božjega blagoslova i zaštite, značilo je imati veće ekonomske mogućnosti blagostanja, ali je značilo i biti u društvu vrednovan kao netko tko jasno i nedvojbeno doprinosi brojnosti i prosperitetu izabranoga naroda.

Svi ti elementi danas u hrvatskom društvu nisu dovoljno prisutni. U svijestima roditelja s brojnom djecom možda i jesu prisutni, no javno mnijenje, politika, mediji, gospodarstvo i kultura ne interpretiraju ih ovako. U židovskom je društvu žena s brojnom djecom bila ugledna osoba u društvu, kamen temeljac budućnosti naroda i vjere. Zato i jest sterilitet bio smatran prokletstvom. Danas se situacija radikalno promijenila. Svi elementi koje smo nabrojili na razini javnosti, politike i medija padaju u drugi plan. Roditelju s brojnom djecom, čini se, plivaju protiv struje. Na pitanje koliko imate djece, mnogi će sramežljivo reći četvero ili petero. Fenomen omalovažavanja ili ismijavanja roditelja s više djece raširen je i u drugim zemljama, npr. u Njemačkoj. Tako Njemačka biskupska konferencija konstatira kako „egoizam i pesimizam dovode do mentaliteta koji je neprijateljski prema djeci i prema životu, mentalitetu koji je uvelike raširen u konzumističkom društvu“.⁵ Jednom riječju, čovjek je jedino živo biće koje može reći „ne“ životu.⁶

I u teološkom i crkvenom govoru o tome što je život postoji napast da se pojam „život“ reducira na njegovu biološku dimenzi-

4 Usp. Pero VIDOVIĆ, U početku stvori Bog... obitelj (Post 1,1.27s). Biti ili ne biti obitelji znači biti ili ne biti života i samoga svijeta, u: *Obnovljeni život*, 65 (2010.), 2, 221-238.

5 Preuzeto iz: Ivan KEŠINA, Moralni vidici kršćanskog braka, u: *Crkva u svijetu*, 45 (2010.), 2, 179.

6 Usp. Mariella LOMBARDI RICCI, La vita umana, u: *Rivista di teologia morale*, 97 (1993.), 1, 111.

ju, čak i kada je namjera dobra i usmjerena na to da se na taj način utemelji objektivna moralna norma o poštivanju života. Definirati što je život nemoguće je neovisno o savjesti jer je život preduvjet postojanja savjesti i slobode. Eto zašto život nikada ne smije postati objektom kojim čovjek može raspolagati svojevolutno. Ne može se čovjek kao subjekt postaviti neovisno naspram života. U tom bi slučaju poštivanje života značilo poštivanje vlastite samovolje ili samo stremljenje prema većoj kvaliteti života. Život je stoga na izvoru etičke instance jer prethodi svakoj odluci po savjesti. Ovo vrijedi za vlastiti život i za život djeteta koje će se roditi.⁷ Teologija i pastoral, dakle, moraju usvojiti neke drugačije parametre kako bi dali znanstvenu i operativnu podršku sintagmi „otvorenost životu“. Biblijski argumenti u ovome smislu često nisu dovoljni. Kao razumsko propitkivanje Božje volje i teologija i pastoral moraju jače usvojiti razumske razloge zbog kojih valja imati više djece. Ključna kategorija u ovome smislu postaje odgovornost. Biti otvoren životu postaje znakom odgovornosti za budućnost naroda i Crkve, iako to ne donosi nikakve pozitivne političke ili gospodarske bodove. Eto zašto teologija mora naglašavati kako je otvorenost životu ključan pojam odgovornosti i svjedočenja vlastite vjere. To je daleko više od samog bioetičkog sagledavanja problematike poštuje li netko život ili ne. Teologija se neće baviti prvenstveno problemom zaštite začetog života, kao što to čini kršćanska etika, nego će nastojati reći kako je volja Božja da netko ima onoliko djece koliko je to za njega moguće u fizičkom, psihičkom i sveukupnom smislu riječi. Teologija mora pokazati da danas imati više djece nije samo dokaz Božjega blagoslova nego znak da je netko svjesno i odgovorno prihvatio zadatak biti produženom rukom Boga Stvoritelja u ovome svijetu. Pretkoncilnska i koncilnska teologija naglašavale su kako je čovjek svojim radom *con-creator* Dei. Time je počelo sustavno razmišljanje o vrijednosti ljudskoga rada. Današnja teologija u Hrvatskoj mora jasno objasniti i razložiti zašto biti *con-creator* Dei znači biti otvoren životu. Stoga, kada hrvatski teolog bude pisao o ovoj temi, morat će u jednoj ruci držati Bibliju, ali i budno biti zagledan u stanje hrvatskoga naroda

7 Usp. *Isto*, 111-113.

danas. Brojna sociološka istraživanja u posljednje vrijeme mogu mu u tome itekako pomoći. Crkva i teologija jednostavno ne smiju smetnuti s uma da su brojne hrvatske županije na početku ove školske godine zabilježile veliki pad u broju upisane školske djece. Teologija u Hrvatskoj koja to ne bude imala u vidu neće biti govor o tome što je volja Božja za nas danas nego će biti znanost koja jedinu svrhu ima u njoj samoj.

4. Otvorenost životu kao zahtjev vjere u vidu svjedočenja

Istinski svjedočiti uvijek je značilo „plivati protiv struje“. Istinski svjedok je onaj koji ne čini nešto prvenstveno zato jer to smatra dobrim u moralnom smislu riječi nego zato jer onime što čini i kako nešto čini želi druge izazvati na moralno odgovorno djelovanje. Svjedok je uvijek usmjeren prema drugima, svjedočenje se uvijek odlikuje eminentnom društvenom dimenzijom. I po pitanju svjedočenja vlastite vjere, svjetonazora ili morala promijenili su se neki parametri. Ako je i svjedočenje uvijek bilo i ostalo usmjereno prema drugima, promijenila se poruka koju valja danas drugima usmjeriti. Nije isto ako se želi svjedočiti kako valja biti moralno dobar čovjek, prvenstveno u individualnom smislu riječi, ili ako, s druge strane, svjedočenje želi u drugima izazvati ponašanje koje je usmjereno i na dobro zajednice. Svjedočiti vlastitu vjeru s ciljem izazivanja odgovornog društvenog i crkvenog ponašanja na neki je način još nedovoljno obrađena tema. Podsjetimo se samo na to kako svjedočenje o potrebnom političkom angažmanu kršćana još uvijek ostaje uglavnom na apstraktnim frazama jer nije jasno kako bi kršćanin u aktualnom političkom svijetu trebao ili morao prenositi svoja kršćanska uvjerenja i kršćanske sadržaje i vrijednosti. Uglavnom ostajemo na poticajima kako nešto valja učiniti, ali nam svima skupa nije jasna efikasna metoda da se to postigne.

Za razliku od ove problematike, otvorenost životu toliko je konkretna tema da kršćani lako mogu shvatiti hitnost zalaganja za život, ali i cilj koji želimo ostvariti. Ovo postaje hitna pastoralna tema Crkve. “Strah od djeteta može se u tom smislu tumačiti i kao

strah od Boga, nespremnost da se prihvati dijete kao nespremnost da prihvatimo volju Božju u svome životu, ravnodušnost prema djetetu kao ravnodušnost prema Bogu. Drugim riječima, po našem odnosu prema djetetu, to znači prema životu, a ne po tome koje smo sakramente primili, spoznajemo kakva je naša ljubav prema djetetu Isusu i njegovu nebeskom Ocu“, rekao je u svojoj propovijedi na Božić 2010. godine riječki nadbiskup Ivan Devčić.

Drugim riječima, na temelju kojih ćemo kriterija odlučiti zaslužuje li neki život biti življen? Na temelju matematike, kako izumiremo? Ili će o tome odlučivati više ili manje kvalitetna pronatalitetna politika? Očito je da samo transcendentna dimenzija, dimenzija vjere utemeljena na objavi i njezinu moralnom nauku može podariti karakter apsolutne vrijednosti svakom životu. Zar onda nije logično da otvorenost životu istovremeno znači eminentno kršćansko svjedočenje vjere danas?

Karol Wojtyła, interpretirajući misli *Humanae vitae*, još je 1969. godine istaknuo kako „nauk o odgovornom roditeljstvu, podrazumijevan kao ispravan izričaj bračne ljubavi i dostojanstva osobe, sačinjava važnu sastavnicu kršćanskog svjedočanstva. Čini se da je upravo to svjedočanstvo određena žrtva koju čovjek mora podnijeti za istinske vrednote.“⁸ Govor o vrijednostima, pa tako i o vrijednosti života, uvijek će biti ugrožen, s obzirom na to da poštivanje onih vrijednosti o kojima ovisi budućnost kao takva često zahtijeva određene mjere „prisile“ kako bi bile poštivane. Tako i vrednota poštenja ili solidarnosti mora biti u neku ruku „nametnuta“, kako se društveni život ne bi pretvorio u zoološki vrt.⁹ Društvo se takvim poštivanjem vrijednosti brani od stihije i samovolje svojih građana. Ako je netko pošten, onda to ne znači automatski svjedočenje o vrijednosti poštenja jer se može raditi i samo o strahu da ne bude kažnjen zbog nepoštenja.

Vrijednost otvorenosti životu sasvim je drugačija vrijednost. Ona ne poznaje niti trpi ikakve oblike prisile ili nametanja. Zato onaj koji u ambijentu nesklonom životu svjedoči o vrijednosti života, sa-

8 Usp. Karol WOJTYŁA, Istina *Humanae vitae*, u: *Obnovljeni život*, 66 (2011.), 2, 276.

9 Usp. Luigi LORENZETTI, L'etica, prima che regole, promuove atteggiamenti favorevoli alla vita, u: *Rivista di teologia morale*, 148 (2005.), 4, 453-457.

mim tim činom postaje svjedokom. Kršćanski svjedoci-mučenici upravo su zato svjedoci jer su mogli izmaći smrti. Mogli su zatajiti vjeru i izbjeći smrt. Moderni svjedoci su oni koji mogu ići lagodnijim putom brige za vlastito dobro, ali se odlučuju tu brigu posvetiti drugim životima. Stoga je otvorenost životu danas postala sinonimom za svjedočenje vjere, ali prije svega svijesti o svetosti života. „Vrlo je važno i svjedočenje te zauzetost kršćanskih obitelji, vaše konkretno svjedočanstvo, posebno kao potvrda nepovredivosti ljudskoga života od začeca do njegova prirodnoga skončanja, što je jedinstvena i nezamjenjiva vrijednost obitelji utemeljene na braku i na potrebi zakonskih odredbi koje bi podupirale obitelj u zadaći rađanja i odgoja djece“, rekao je Papa hrvatskim obiteljima na Hipodromu u Zagrebu.¹⁰

5. Otvorenost životu kao moralni zahtjev

Moramo imati na umu da je moralna teologija i kršćanska etika stoljećima bila uglavnom individualistički usmjerena na razjašnjavanje pitanja je li neki čin u moralnom smislu riječi za pojedina dobar ili loš. Ovakva pojava ne mora čuditi imajući u vidu impostaciju tzv. biblijskog morala koja je uvijek izazivala dvojbe. Naime, dvojba je u pitanju je li taj biblijski moral više usmjeren deontološki ili teleološki. Drugim riječima, postavlja li taj moral unaprijed neku ljestvicu vrijednosti koje su apsolutne i čovjekovo ponašanje mora se tome uskladiti? Dakle, prosudba o tome je li moje ponašanje dobro ili loše ovisi samo o tome ispunjavam li ja neke norme koje štite vrijednosti koje Biblija smatra apsolutnim. Ili taj biblijski moral razmišlja teleološki, u smislu da se čovjekovo ponašanje vrednuje, osim po tome poštuje li netko neku normu, po tome kakve će posljedice imati njegovo ponašanje? Nedvojbeno je da je biblijski moral više deontološki usmjeren, usredotočen na promociju nekih vrijednosti koje same po sebi zavređuju biti poštivane, a manje je zabrinut za posljedice koje će prouzročiti moje ponašanje. Takav previše deontološki pristup ne zadovoljava moderne moralne

¹⁰ Usp. bilješku 3.

teologe koji su razradili svojevrsni treći model kršćanskoga biblijskog morala koji možemo nazvati modelom odgovornosti.

Nedvojbeno je, međutim, da smo svi mi educirani i odgajani u jednom nauku koji je ipak uglavnom bio usmjeren na to da ja ono što činim, činim dobro, ne razmišljajući dovoljno o posljedicama mojeg djelovanja. Vjerujem da su mnoge naše propovijedi utemeljene na takvom moralu. U ovakvom načinu razmišljanja sasvim je razumljivo da netko tko bi mogao imati više djece, ali se ne odlučuje na taj korak, sebe smatra opravdanim iz jednostavnog razloga jer u tom svom kontroliranom rađanju ne poseže za nedopuštenim sredstvima sprečavanja začeca. Njega ne zanimaju posljedice svoje zatvorenosti životu. On ništa ne čini protiv života, ali ne zna zašto bi ga trebao dodatno promovirati. Naučen je na moral zapovijedi, a ne na moral kreposti. Naučen je na deontološki, a ne na teleološki moral.

Otvorenost životu zahtijeva od Crkve i njezinih službenika jedan teleološki usmjeren moralni i pastoralni govor. Tvoje djelovanje je dobro ukoliko je u skladu s pozitivnom normom (poštuj život), negativnom normom (ne ubij), ali i ukoliko ovo djelovanje ima u vidu posljedice koje će nastati ako nešto ne učiniš. Ovim se, naravno, ne misli samo na individualne posljedice (mirna savjest) nego i na društvene posljedice. Tvoja zatvorenost životu nije opravdana samo zato što ti nju provodiš legitimnim sredstvima (prirodno planiranje) jer njezina opravdanost ovisi o posljedicama koje će ova zatvorenost nanijeti zajednici u kojoj živiš, narodu i Crkvi. To je model odgovornosti kršćanskoga morala. Mi ga svi zajedno još moramo naučiti.¹¹

Moralna teologija koju smo svi učili, kada se bavila problematikom otvorenosti životu, uglavnom se ograničavala na samu konkretnu odluku za ili protiv života, na to što ja činim ili ne činim u obrani ili promociji života, kojim se sredstvima služim itd. To je moral obrane čistoće vlastite savjesti koja zanemaruje posljedice. Ne treba se čuditi ako mnogi kršćanski bračni drugovi tako razmišljaju. Njihova je nakana činjenja dobra besprijekorna, savjest mirna, poštivanje norme besprijekorno. Zašto bi smatrali da ne čine dobro ako nemaju više djece iako bi to mogli? Ovakav stav nije ne-

¹¹ Usp. Bernard HÄRING, *Liberi e fedeli in Cristo. Teologia morale per preti e laici*, II, Roma, 1980., 624-637.

shvatljiv. Znamo kako je koncilski i postkoncilski moralni nauk u svezi s brakom i dimenzijom bračne ljubavi u prvi plan stavio odnos partnera, a ono što je nekada bio prvotni cilj braka, tj. prokreacija, došlo je u drugi plan. U tom se smjeru kretao i pastoral. Gotovo nesvjesno otvorenost životu postala je sama po sebi razumljivom, ali ne i bitnom, dimenzijom braka. Jednom riječju, ljubav u braku, a ne prokreacija, poprimila je obilježje moralnoga zahtjeva. Zbog zatvorenosti životu „malo je čovječnog življenja u suvremenim obiteljima“. Tako govori Ivan Pavao II. u svojem Pismu obiteljima.¹² Ovo Pismo predstavlja svojevrsan pokušaj „kulturalnog zaokreta“ protiv antinatalističke prakse¹³ pa bi i danas još uvijek trebalo biti smjerokaz pronatalističkog pastorala.

6. Obnova spolne etike?

Ne smijemo zaboraviti činjenicu da su skandali vezani uz spolno zlostavljanje maloljetnika od strane crkvenih službenika u javnom mnijenju stvorili atmosferu nepovjerenja u Crkvu u pogledu čitave spolne etike Katoličke Crkve. Traži se jedna nova crkvena spolna etika, pogotovo u njemačkom jezičnom području.¹⁴ Bez obzira na to koliko takva očekivanja bila realna ili ne, jedan od zahtjeva ove obnove svakako valja ozbiljno promotriti, a taj je da je cijela dosadašnja spolna etika bila izuzetno fokusirana na prokreativni vid ljudske spolnosti i braka, često zaboravljajući kompleksnu pozadinu koja može omogućiti prokreaciju, tj. otvorenost životu. Aspekt prokreacije isuviše je uzak za sagledavanje cijele problematike ljudske spolnosti. Znanost i iskustvo govore o tome da istinska ljudska spolnost podrazumijeva puno više: kvalitetu međusobnih odnosa dvoje ljudi, njihovu sposobnost dijaloziranja, zadire u psihološku, kulturalnu, socijalnu i ekonomsku pozadinu. Sve to itekako se odražava na problematiku otvorenosti životu. Jednom riječju, seksualna etika ne može se ograničiti na vrednovanje pojedinih spolnih čina. Ona

12 Ivan PAVAO II., *Pismo obiteljima*, IKA, Zagreb, 1994., br. 10.

13 Usp. IVAN PAVAO II., *Pismo obiteljima*, br. 10; Luigi LORENZETTI, La morale familiare in un modo nuovo, u: *Rivista di teologia morale*, 102 (1994.), 2, 208.

14 Usp. Die Qualität von Beziehungen, u: *Herderkorrespondenz*, 9 (2011.), 448-451.

će morati više uvažiti barem dva važna čimbenika ljudske spolnosti: multifunkcionalnost ciljeva ljudske spolnosti (ne samo prokreaciju) i potrebu personaliziranja spolnosti (spolnost kao izričaj ili medium onoga što Novi zavjet naziva ljubavlju). To znači da je nedovoljno o spolnosti govoriti samo kao o tjelesnoj dimenziji ljubavi. Ona je puno više. Otvorenost životu nije samo izričaj ljudske spolnosti. Etika mora pristupiti problematici ljudske spolnosti na način da se odupre banalizaciji spolnosti. To želi reći Papa kada na Hipodromu tvrdi: „Apsolutizira se sloboda bez odgovornosti za istinu i njeguje se, kao ideal, individualno dobro preko potrošnje materijalnih dobara te površnih iskustava, ne vodeći računa o kvaliteti odnosa s osobama i o najdubljim ljudskim vrijednostima; ljubav se svodi na sentimentalni osjećaj i zadovoljavanje nagonских poriva, bez nastojanja da se stvore trajne veze međusobne pripadnosti i bez otvorenosti životu.“¹⁵

Mentalni sklop koji odvaja ljubav od života, zakonodavstvo koje podupire proizvoljno definiranje što je život, politika koja trenutnim pragmatizmom, a ne vizionarski, stvara obiteljsku politiku, mediji koji ne šire ozračje u kojemu se vrednuje svaki oblik života: svi ti čimbenici vode nas u doba kada je svijetom vladao aksiom: „Partus nondum editus homo non recte fuisse dicitur“. Rimljani su ga stvorili zbog vlastitog pragmatizma. Samo im je onaj život bio vrijedan koji im je bio koristan. Znamo kako je i zašto propalo Rimsko Carstvo. Očekuje li nas slična sudbina? Je li matematika s početka ovoga teksta jedini put u budućnost?

15 Usp. bilješku 3.

OPENNESS TO LIFE AND THE FAMILY – A PROBLEM OR A TESTIMONY?

Summary

The author discusses the phrase “openness to life” under the aspect of challenge for demography, politics, theology, faith and morality, in order to develop appropriate criteria and methodologies which will help the Church officials to promote the “openness to life” in Croatia into a more considered subject. The key issue is the work on the acceptance of “openness to life” among the basic dimensions of common good in Croatia. In this sense it is necessary to adjust the theological judgment and pastoral activity. The encyclical letter “Caritas in veritate” shows us how the principle of not interfering in the politics, must not become an obstacle to the engagement of the Church in the promotion of the openness to life. In the field of the ethical and theological thought there are changes to be considered in the classical sexual ethics, in order to make the openness to life achievable for a greater number of married couples.

Key words: openness to life, demography, politics, witnessing, moral challenge, sexual ethics.

